

# VĒSTURE

---

*JĀNIS VIĻUMS*

## **KATOĻU PRIESTERA ANTONA JUHŅEVIČA DARBĪBA UN LOMA PRETOŠANĀS KUSTĪBĀ PSRS OKUPĒTAJĀ LATVIJĀ 1944.–1945. GADĀ**

Otrā pasaules kara beigās, kad PSRS atkārtoti okupēja Latviju, tās iedzīvotāji sāka pretošanos okupācijas režīmam. Pretošanās kustībā iesaistījās dažādi sabiedrības pārstāvji, to skaitā garīdznieki. Rakstā analizēta katoļu priesteru un nacionālo partizānu organizācijas vadītāja Antona Juhņeviča darbība un nozīme nacionālajā pretošanās kustībā padomju okupācijas režīmam laika posmā no 1944. gada vasaras līdz 1945. gada nogalei. Zinātniskajā literatūrā pirmo reizi detalizēti analizēta A. Juhņeviča pretdarbība padomju okupācijas režīmam, noskaidrots, kā viņš, būdams garīdznieks, kļuva par nacionālo partizānu organizācijas vadītāju un kādi bija viņa paveiktie darbi šajā amatā. Tāpat rakstā atklāti iemesli, kas lika A. Juhņevičam pārtraukt darbību partizānu organizācijā un legalizēties. Līdztekus analizēts, kā izveidojās un ar kādām grūtībām saskārās Latvijas Tēvzemes sargu (partizānu) apvienība. Pētījums tapis, balstoties uz Latvijas Nacionālā arhīva un citu avotu materiāliem.

*Atslēgvārdi:* pretošanās kustība, Antons Juhņevičs, bruņotā pretošanās, nacionālie partizāni, padomju okupācija.

### **levads**

1944. gadā, kad daļa Latvijas teritorijas otrreiz nonāca padomju okupācijas varā, tās iedzīvotāji sāka pretošanos. Cīņā iesaistījās dažādi sabiedrības pārstāvji. 1945. gada vasarā Latgalē izveidojās nacionālo partizānu organizācija Latvijas Tēvzemes sargu (partizānu) apvienība (turpmāk LTS(p)A), par kuras vadītāju kļuva katoļu priesteris Antons Juhņevičs (1905–1947). Lai gan pretošanās kustībā iesaistījās dažādu konfesiju garīdznieki, tomēr viņš vienīgais ieņēma tik augstu stāvokli kādā no nacionālo partizānu organizācijām, un tas bija unikāls gadījums bruņotās pretošanās kustības vēsturē ne tikai Latvijā, bet arī Baltijas reģionā.

Raksta mērķis ir aprakstīt un analizēt A. Juhņeviča darbību un nozīmi pretošanās kustībā PSRS okupētajā Latvijā no 1944. gada vasaras līdz 1945. gada nogalei. Tas ir laiks, kurā priesteris pretdarbojās padomju režīmam. Līdz šim

zinātniskajā literatūrā nav pētījumu, kas būtu veltīti A. Juhņeviča darbības atspoguļojumam un izvērtējumam. Par viņu nedaudz ir rakstīts tikai citu tēmu ietvaros, aplūkojot katoļu Baznīcas vēsturi Latvijā<sup>1</sup> vai pretošanās kustību padomju okupācijas periodā.<sup>2</sup> Nereti A. Juhņeviča darbība vērtēta visai pretrunīgi un vispārīgi, neiedziļinoties detaļās. Lai novērstu šīs nepilnības un gūtu vispusīgāku izpratni par viņa pretošanās padomju okupācijas režīmam, pētījums ir balstīts uz pirmavotiem – pamatā uz Latvijas PSR Valsts drošības komitejā jeb KGB<sup>3</sup> tapušajām pretošanās kustības dalībnieku un viņu atbalstītāju krimināllietām un nacionālo partizānu sastādītiem dokumentiem, kas ir pievienoti šajās lietās kā lietiskie pierādījumi.<sup>4</sup>

### Cīņā par reliģisko brīvību

1944. gada vasarā notikušo varas maiņu no vācu uz padomju okupāciju A. Juhņevičs sagaidīja savā – Daugavpils apriņķa Līvānu pagasta Vanagu draudzē. Trimdā nedevās, jo acīmredzot uzskatīja, ka padomju okupācijas režīma represijas viņu neskars, jo gan neatkarīgās Latvijas,<sup>5</sup> gan vācu okupācijas laikā<sup>6</sup> bija cietis no valdošās varas. Taču nepiekāpīgā rakstura un stingrās reliģiskās pārliecības dēļ jau padomju režīma pastāvēšanas pirmajos mēnešos viņš sāka nevardarbīgi tam pretošties.

Viena no pretošanās formām, ko īstenoja A. Juhņevičs, bija aicinājumi draudzes locekļiem – vīriešiem izvairīties no dienesta Sarkanajā armijā. Viņš uzskatīja, ka šajā karā upuri ir nesti pietiekami daudz un labāk to pārciest nelegālā stāvoklī, tā samazinot latviešu tautas dzīvā spēka zaudējumus.<sup>7</sup> Tiem, kuri jau bija izvairījušies no mobilizācijas vai dezertējuši no Sarkanās armijas, viņš sniedza patvērumu baznīcā, draudzes mājā un saimniecības ēkās. Jau no 1944. gada vasaras priesteris ap sevi pulcēja uzskatos līdzīgus domubiedrus. Draudzes mājā pie A. Juhņeviča dzīvoja un zinības apguva daži audzēkņi no Aglonā slēgtā katoļu

<sup>1</sup> Sk. Trūps-Trops, Henriks (1992). *Latvijas Romas katoļu baznīca komunisma gados, 1940–1990*. Rīga: Rīgas Romas katoļu metropolijas kūrīja, 44.–48. lpp.; Cakuls, Jānis (2001). *Latvijas Romas katoļu baznīcas vēstures materiāli: XX gadsimts*. Viļāni: Renovata, 179., 180. lpp.

<sup>2</sup> Strods, Heinrihs (1996). *Latvijas nacionālo partizānu karš: 1944–1956*. Rīga: Preses nams, 186.–207. lpp.; Dreimane, Inese (2002). *Latvijas kristīgo konfesiju garīdznieki nacionālās pretošanās kustībā, 1944–1953*. No: Šneidere, Irēna (sast.). *Okupācijas režīmi Latvijā 1940.–1956. gadā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 221.–284. lpp. (Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 7. sēj.).

<sup>3</sup> Šeit un turpmāk PSRS drošības iestāžu nosaukumu abreviatūras lietotas to oriģinālajā valodā latīņu alfabēta transkripcijā, tādējādi sekojot vispārpieņemtai starptautiskai praksei zinātniskajā literatūrā.

<sup>4</sup> Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk LNA\_LVA), F1986.

<sup>5</sup> Sk.: Ābola, Zinta, Bergmanis, Aldis, Feldmanis, Inesis, Niedre, Ojārs, Zālītis, Indulis (2001). *Latvijas izlūkdienesti, 1919–1940: 664 likteņi*. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 214. lpp.

<sup>6</sup> Sk.: Vaivods, Jānis (2017). *Vanagu vēstures lappuses*. Rīga: Jumava, 81. lpp.

<sup>7</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785 (Antona Juhņeviča krimināllieta) /1, 21. lpp.



Antons Juhņevičs Vanagos. 20. gs. 40. gadu sākums. *Vitolda Kupča personīgais arhīvs*

garīgā semināra. Pie garīdznieka mitinājās arī citi apkārtnes vīrieši (vasaras beigās līdz pat piecpadsmit personām), kuri gan pēc pašu iniciatīvas, gan pēc priestera ieteikuma bija izvairījušies no dienesta Sarkanajā armijā un sākuši nelegālistu gaitas. Viens no tiem bija priestera tuvākais līdzgaitnieks, bijušais skolotājs un nākamais partizānu komandieris Jānis Vilcāns.<sup>8</sup> Iedzīvotāji sekoja A. Juhņeviča aicinājumiem arī tādēļ, ka katoļticīgajā Latgalē baznīcas loma iedzīvotāju vidū tradicionāli bija spēcīga. Baznīca bija kā kultūras centrs, bet priesteris – autoritatīva persona, kam lūdza padomus un kura viedokli ņēma vērā.

Nelegālistu skaitam pieaugot, uzturēties pie priestera kļuva nedroši, tādēļ rudenī daļa no viņiem pārcēlās uz 7 km attālo Benjamina Šultes mežu jeb Velna purvu Vārkavas pagasta Mazkursišos, kur uzbūvēja bunkuru. Tuvākie A. Juhņeviča līdzgaitnieki turpināja slēpties pie priestera, un viens no viņiem bija Pēteris Onckulis, arī seminārists, kurš, paklausot A. Juhņeviča padomam, 1945. gada janvāra sākumā bija izvairījies no iesaukšanas Sarkanajā armijā.<sup>9</sup>

Par A. Juhņeviča galveno cīņas arēnu kļuva Vanagu septiņgadīgā skola. Domājams, pēc viņa iniciatīvas mācību gada sākumā izglītības iestādes telpās tika izvietoti reliģiskie simboli – svētbildes un krusti. Tas bija kaut kas neiedomājams jaunieceltajai skolas direktorei Elzai Puzulei<sup>10</sup>, kas lielāko dzīves daļu bija pavadījusi Padomju Savienībā, kur augusi un skolojusies ateisma garā. Mācību gada sākumā viņa bija ieradiesies no PSRS un tagad aktīvi propagandēja komunistisko ideoloģiju, kā arī centās visiem līdzekļiem izskaust baznīcas ietekmi iedzīvotāju vidū. E. Puzules uzdevumā klašu audzinātāji skaidroja skolēniem, ka Baznīca ir atdalīta no valsts, un tā iespaidā 5. klases skolnieks Vladislavs Staris no Staru sādžas klasē no sienas noņēma svētbildi. Tas kļuva zināms priesterim, un viņš nākamajā dienā dievkalpojuma laikā publiski sarāja skolnieku un pieprasīja, lai vecāki mājās viņu par šādu rīcību sodītu.<sup>11</sup>

Ar domubiedru starpniecību A. Juhņevičs vērsās arī pret PSRS simboliem, kas plaši tika izmantoti kā vizuālais materiāls komunistiskās ideoloģijas propagandā. 1944. gadā, gatavojoties Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas gadadienai, Vanagu skolas klases telpas un arī ēkas ārpusē bija izrotāta ar Staļina un Ļeņina portretiem, taču naktī no 6. uz 7. novembri ēkas fasādē izkārtais Staļina portrets

<sup>8</sup> LNA\_LVA, F1986\_2\_10878 (Pētera Onckuja krimināllieta), 17. lp.

<sup>9</sup> Turpat, 16. lp.

<sup>10</sup> Elza Puzule (1914–1945) dzimusi Madonas apriņķa Lubānas pagastā, Pirmā pasaules kara laikā ar vecākiem evakuējās uz Krieviju, 1929.–1932. gadā studēja Latviešu pedagoģiskajā tehnikumā Ļeņingradā, 1932.–1937. gadā strādāja par skolotāju un mācību daļas vadītāju Čitas apgabalā, 1937.–1944. gadā bija pamatskolas direktore Krasnojarskas novada Ujarskas rajonā. 1944. gadā nozīmēta uz skolotāju kursiem Maskavā un pēc Latvijas okupācijas par Vanagu septiņgadīgās skolas direktori (LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 86. lp.). 1945. gada jūnijā nacionālie partizāni E. Puzuli kā okupācijas režīma aktivisti nogalināja.

<sup>11</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 86. lp.

pazuda. Vainīgie netika noskaidroti, bet arī šo pretpadomju aktivitāti E. Puzule vistiešāk saistīja ar baznīcas ietekmi vietējā sabiedrībā.<sup>12</sup>

A. Juhņevičs turpināja pretoties, izmantojot dažādus nevardarbīgus līdzekļus. Viņam kā garīdzniekam bija iespēja publiski ar sprediķu palīdzību izteikt viedokli plašākai vietējās sabiedrības daļai. Sprediķos viņš iztirzāja ne tikai reliģiska satura tēmas, bet arī kritizēja padomju režīma pārstāvjus un to īstenoto politiku, tādējādi veidojot vietējo iedzīvotāju attieksmi pret padomju okupācijas režīmu, tā pārstāvjiem un viņu īstenotajiem pasākumiem. Vienā no dievkalpojumiem novembrī priesteris negatīvi izteicās par padomju okupācijas režīma īstenotajiem pasākumiem, kas var izraisīt nabadzību un badu, kā arī par okupācijas režīma pārstāvjiem, kuri, viņaprāt, negatīvi ietekmēs katoļticīgos bērnus, acīmredzot ar to domājot pārmaiņas izglītības sistēmā.<sup>13</sup>

Pret A. Juhņeviča aktīvo publisko darbību okupācijas varas pārstāvji sākotnēji vairījās lietot represīvas metodes. 1944. gada rudenī Līvānu izpildkomitejas priekšsēdētājs Donats Staris veica pārrunas ar priesteri, aizrādot viņam par aktīvo sprediķošanu pret padomju varu.<sup>14</sup> Nav zināms, ko atbildēja A. Juhņevičs, taču lojālu vai neitrālu pozīciju pret okupācijas varu priesteris neieņēma, gluži otrādi, viņa pretošanās padomju okupācijas režīmam pieauga un kļuva arvien pārdrošāka. Naktī uz 25. novembri pie Vanagu skolas A. Juhņevičs kopā ar domubiedriem uzstādīja piecus sešus metrus augstu krustu, to iesvētīja un nolāsīja sprediķi, kura laikā asi vērsās pret skolotājiem, kuri propagandē komunistu ideoloģiju, nosaucot viņus par salašņām un bezdievjiem. Ziemassvētku dievkalpojuma laikā priesteris sprediķī sniedza vērtējumu par latviešu tautas likteni 1944. gada otrajā pusē, Latvijai esot sašķeltai divās daļās, kad Kurzeme atradās nacistiskās Vācijas varā, bet pārējie Latvijas novadi – PSRS rokās, kuros norisa vīriešu mobilizācija Sarkanajā armijā. Priesteris pamatoti norādīja, ka tagad viens brālis atrodas vācu pusē, bet otrs – padomju pusē. Tauta esot sašķelta, izgērbta, izsalkusi un nezina, par ko karo.<sup>15</sup>

Padomju okupācijas varas atklātā kritizēšana un pretošanās tai, lai arī ar nevardarbīgiem līdzekļiem, nebija pieņemama tās pārstāvjiem, un Vanagu skolas direktore E. Puzule nolēma A. Juhņeviču neitralizēt, izmantojot režīma represīvās iestādes. 1945. gada 17. janvārī viņa par priestera aktivitātēm liecināja Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisariāta Daugavpils pilsētas daļas izmeklētājam,<sup>16</sup> kas, balstoties uz viņas apsūdzību, nolēma A. Juhņeviču aizturēt.

<sup>12</sup> Turpat, 86., 87. lp.

<sup>13</sup> Turpat.

<sup>14</sup> Turpat, 17. lp.

<sup>15</sup> Turpat, 86., 87. lp.

<sup>16</sup> Turpat.

## Pievienošanās bruņotās pretošanās dalībniekiem

1945. gada 27. janvārī A. Juhņevičs saņēma ziņu no Līvānu izpildkomitejas sekretāra, vēlākā nacionālā partizāna Jāņa Zelčāna, ka viņu gatavojas arestēt. Pēc brīdinājuma saņemšanas A. Juhņevičs kopā ar septiņiem domubiedriem ieslēdzās baznīcā. Acīmredzot nelegālisti baznīcu uzskatīja par drošu vietu, cerot, ka čeka neiedomāsies vai arī neuzdrošināsies to pārmeklēt. Daži no viņiem, kā Antons Rusiņš, Boļeslavs Ušpelis un Jānis Vilcāns, bija bruņojušies ar pistolēm.<sup>17</sup>

Drīz vien Vanagos ieradās Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta (turpmāk NKVD) darbinieki ar iznīcinātājiem, lai aizturētu A. Juhņeviču. Priestera māte Jadviga Juhņeviča paziņoja, ka dēls aizbraucis uz Daugavpili. Čekisti pārmeklēja māju un vajadzīgo personu neatrada, bet, aizbildinoties ar ugunsdrošības stāvokļa pārbaudi, vēlējās iekļūt arī baznīcā, jo radās aizdomas, ka priesteris varētu slēpties tur. Durvju atslēgas nedabūjuši, viņi nolēma uzlauzt durvis un pārmeklēt ēku, taču sakarā ar tumsas iestāšanos operācija tika atlikta uz nākamo dienu. Operatīvā grupa drošības nolūkos uz nakti pie baznīcas izvietoja divus posteņus ar rokas ložmetējiem, kā arī, lai nenotiktu informācijas noplūde, aizturēja visas personas, kas šajā laikā bija ieradušās pie priestera. Kopumā īslaicīgi aizturēja 20 personu.<sup>18</sup>

Naktī baznīcā iesprostotie izvērtēja situāciju un izstrādāja vienkāršu, bet viltīgu izglābšanās plānu. Pusnaktī, sadalījušies divās grupās pa četri, viņi uzsāka tā realizēšanu. Proti, pirmā grupa, kurā bija semināristi Pēteris Onckulis, Jānis Voitiņš, sakristejas pārzinis Pēteris Purviņš un Vladislavs Vilcāns, devās pie centrālajām durvīm un izlikās, ka gatavojas atvērt tās un iziet laukā. Troksni izdzirdot, operatīvās grupas darbinieki pameta posteņus un sapulcējās pie galvenās ieejas. Tīkmēr otra grupa A. Juhņeviča vadībā, saprotot, ka viltība ir izdevusies, un ievērojot piesardzību, baznīcas pretējā galā izlavījās no ēkas cauri sakristejas durvīm un tumsas aizsegā, čekistu nepamanīti, iemuka blakus esošajā mežīnā.<sup>19</sup>

Izkļuvuši brīvībā, četrrotne devās pēc palīdzības pie bruņotajiem nelegālistiem Velna purvā. Šeit jau mitinājās diezgan liels skaits vīru – ap 35 personām, taču bruņojums viņiem bija vājš un nepietiekams. Grupas rīcībā bija dažādas sistēmas šautenes un viena mašīnpistole. Lai atbrīvotu baznīcā iesprostotos, A. Juhņeviča vadībā uz Vanagiem devās 12 partizāni – tikai tie, kuriem bija ieroči.<sup>20</sup>

Nonākot Vanagos, partizāni izvērās ķēdē un no meža puses virzījās uz baznīcu. Tuvojamies viņus pamanīja pretinieka postenis, kas atklāja uguni. Izcēlās savstarpēja apšaude, tās laikā A. Juhņevičs esot pieskrējis pie draudzes mājas durvīm un iekšā atrodošajiem mājiniekiem uzsaucis, lai visi gulstas uz

<sup>17</sup> Turpat, 16., 17. lp., 22. lp.

<sup>18</sup> LNA\_LVA, F1986\_2\_2859 (Jadvigas Juhņevičas krimināllieta), 24. lp.

<sup>19</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 17. lp.

<sup>20</sup> Turpat, 18. lp.

grīdas, tādējādi cenšoties tos pasargāt no lodēm.<sup>21</sup> Partizāni, būdami skaitliskā vairākumā, piespieda sešus NKVD darbiniekus atiet no baznīcas, un tas ļāva atbrīvot tur iesprostotos biedrus. Pretinieks aizstāvēšanās pozīcijas ieņēma draudzes mājā, no kuras turpināja iesaistīties apšaudē ar partizāniem. Ņemot vērā, ka tur atradās sievietes un bērni, partizāni, tuvojoties rīta gaismai, pārtrauca uzbrukumu. Cīņa bija ilgusi vairāk nekā divas stundas. Konfliktā iesaistītajām pusēm kritušo nebija, tikai viegli ievainoti. No partizānu vidus viegli ievainots rokā bija Leons Dzenis. Vēlāk čekisti priekšniecībai ziņoja: “Starp bandītiem bija nogalinātie un ievainotie, bet liķus uz vietas neatradām, jo bandīti liķus aiznesa līdz ar mērķi slēpt zaudējumus un nedot iespēju atpazīt dalībniekus.” Čekisti bija cietuši neveiksmi, dotais uzdevums arestēt A. Juhņeviču nebija izpildīts. Brīvi rīkoties tie uzdrošinājās tikai pēc papildspēku ierašanās no rīta, tad uzlauza baznīcas durvis un pārmeklēja ēku.<sup>22</sup> Čekisti nevienu neatrada un, dodoties prom, arestēja un aizveda līdz priestera māti un citas tur atrodošās sievietes.<sup>23</sup>

Pēc šīs sadursmes, kas ir vienīgā zināmā militāra operācija, kurā A. Juhņevičs aktīvi piedalījās, viņš ar sekotājiem pievienojās partizāniem Velna purvā, kuru kopskaits nu bija pieaudzis līdz 43 personām.<sup>24</sup> Lai arī partizānu grupai formāla vadītāja nebija, čekas dokumentos tāda loma piedēvēta priesterim, atzīmējot, ka viņš jau 1944. gada decembrī noorganizējis “bandu” 80 cilvēku sastāvā.<sup>25</sup> Jāpiezīmē, ka šī informācija bija neprecīza un stipri pārspīlēta.

Šādā sastāvā grupa pastāvēja īsu brīdi. Pēc nedēļas februāra sākumā Velna purva partizāniem notika apšaušana ar NKVD darbiniekiem. Baidoties, ka viņi varētu tikt izsekoti, partizāni sadalījās un izklīda uz citām novietnēm. A. Juhņevičs pēc partizāna Alfona Zarāna uzaicinājuma ar savu grupu devās uz blakus esošo Rudzātu pagasta Rubenkalnu,<sup>26</sup> kur Steporu purva malā jau 1944. gada pavasarī slēpās vācu armijas dezertieri, bet rudenī – vīri, kuri izvairījās no dienesta Sarkanajā armijā. Tuvojoties ziemei, bruņotie nelegālisti Rubenkalna apkārtnē izveidoja sešas mītnes, kur slēpās vairāki desmiti vīru no Rudzātu, Vārkavas, Preiļu, Līvānu un Vīpes pagasta. Lai arī skaitā daudz, tomēr vīri, gaidot politiskās

<sup>21</sup> Annas Brices atmiņas, pierakstītas 2009. gadā. Autora arhīvs.

<sup>22</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 18. lp.; F1986\_2\_2859, 24. lp.

<sup>23</sup> Annas Brices atmiņas.

<sup>24</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 24. lp.

<sup>25</sup> PSRS IeTK iekšējā karaspēka 143. strēlnieku pulka komandiera apakšpulkveža Kuzņecova 1945. gada 19. marta un 36. motorizētā strēlnieku pulka komandiera pienākumu izpildītāja majora Gaidamaka 1945. gada 16. marta ziņojumi PSRS IeTK iekšējā karaspēka 5. strēlnieku divīzijas komandierim ģenerālmajoram Ļeontjevam par operatīvo stāvokli Austrumlatvijā, [1945. g.]. No: Vīksne, Rudīte (sast.) (2006). *Nacionālā pretošanās komunistiskajiem režīmiem Austrumeiropā pēc Otrā pasaules kara*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 263. lpp. (Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 17. sēj.).

<sup>26</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 24. lp.

pārmaiņas, dzīvoja klusu un uzbrukumus pret okupācijas varas pārstāvjiem neveica. Jāpiezīmē, ka sakarus ar šeit mītošajiem vīriem priesteris bija izveidojis jau 1944. gada vasaras beigās, jo augustā viņš Jāzepa Bogdana mājās bija noturējis dievkalpojumu, kurā piedalījās arī daļa nelegālistu. Daudzi no viņiem bija apmeklējuši garīdznieka vadītos dievkalpojumus Vanagu baznīcā.<sup>27</sup>

A. Juhņeviča ietekme apkārtējos bija nenoliedzama. Iespējams, tieši priestera pamudināti, partizāni 1945. gada februāra beigās, klātesot garīdzniekam, sapulcējās un par savu vadītāju ievēlēja Izidoru Punculi, kuru sāka dēvēt par "bataljona komandieri".<sup>28</sup> Arī pēc A. Juhņeviča pievienošanās Rubeņkalna partizāni turpināja īstenot nogaidīšanas taktiku, nekādas akcijas nerīkoja, vienkārši glāba dzīvību, gaidot politiskas pārmaiņas.<sup>29</sup>

Partizāni šeit netraucēti uzturējās līdz 1945. gada 26. martam, kad, atbrīvojot sagūstīto biedru Pēteri Skroderi, tika nošauts Rudzātu pagasta partorgs Antons Upenieks un iznīcinātāju bataljona kaujinieks Marks Paukvs.<sup>30</sup> Nav ziņu, ka priesteris būtu aktīvi piedalījies šajā notikumā.

Pēc šīs sadursmes Rubeņkalna apkārtnē mītošie partizāni, lai izvairītos no iespējamās čekas karaspēka operācijas, sadalījās mazākās grupās un mainīja dislokācijas vietas.<sup>31</sup> A. Juhņevičs ar savu grupu devās atpakaļ uz Līvānu pagastu, kur katrs sev sameklēja patvērumu. Priesteris turpināja slēpties kopā ar tuvākajiem līdzgaitniekiem pie savas draudzes locekļiem, kā arī uzturēt sakarus ar partizāniem.

## Pievienošanās un darbība LTS(p)A

1945. gada pavasarī Daugavpils apriņķī bija izveidojušās daudzas un dažādas bruņotas nelegālistu un partizānu grupas. Eksistences un cīņas loģika prasīja darbības koordināciju un vadības centra izveidošanu vai līderi, kas uzņemtos visus organizēt vienam mērķim. Neraugoties uz A. Juhņeviča lielo autoritāti iedzīvotāju vidū, viņš šādu iniciatīvu neizrādīja. Acīmredzot, būdams garīdznieks, sākotnēji viņš nevēlējās iesaistīties bruņotā konfrontācijā ar okupācijas varu. Janvāra beigās notikusī sadursme Vanagos drīzāk bija spontāna rīcība, lai izvairītos no aresta un pasargātu līdzgaitniekus.

Pavasarī, kad bruņotās pretošanās cīņtājiem pievienojās jauni dalībnieki, situācija mainījās. Viens no viņiem bija bijušais aizsargs un Līvānu pagasta valdes loceklis nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā Juris Rudzāts. Viņš kļuva par iniciatoru un iedvesmotāju partizānu organizācijas izveidei, kas centās apvienot

<sup>27</sup> Eduarda Bogdāna atmiņas datorrakstā. Autora arhīvs.

<sup>28</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 24., 25. lp.

<sup>29</sup> Eduarda Bogdāna atmiņas datorrakstā; Būmanis, Jānis (2003). *Mazā Zemgale laikmetu griežos*. Rīga: Poligrāfists, 663. lpp.

<sup>30</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_18264 (Franča Kokorieša krimināllieta) /1, 29., 30. lp.

<sup>31</sup> Eduarda Bogdāna atmiņas datorrakstā.

un vadīt partizānus ne tikai vietējā, bet visas Latvijas mērogā. 1945. gada maija beigās Līvānu pagastā Vecromanu sādžas tuvumā viņš noorganizēja nelegālistu un partizānu sapulci, kurā piedalījās aptuveni 25 pārstāvji no Līvānu, Rudzātu, Vārkavas, Aizkalnes, Nīcgales un Kalupes pagasta. Sapulcē J. Rudzāts aicināja klātesošos apvienoties un cīnīties pret padomju okupācijas režīmu. Sapulces dalībniekiem viņš paziņoja, ka esot bijis Rīgā, kur ticies ar Latvijas sūtņa Lielbritānijā Kārļa Zariņa sievu, no kuras saņēmis norādījumus veidot partizānu organizāciju pēc armijas parauga, kas aktīvi cīnītos pret padomju okupācijas varu un rēķinātos ar Anglijas militāru atbalstu neatkarības atgūšanā. J. Rudzāts stādījās priekšā kā partizānu – militāro vienību vadītājs. Sapulces dalībnieki atbalstīja J. Rudzāta paustos priekšlikumus un noslēgumā vienojās visos Daugavpils apriņķa pagastos izveidot partizānu rotas.<sup>32</sup> Apstākļos, kad Latvija bija PSRS okupēta un sūtnis K. Zariņš ar ģimeni atradās tālu prom no Latvijas – Lielbritānijā, J. Rudzāta tikšanās ar K. Zariņa sievu Henrieti, protams, bija neiespējama. Domājams, šādu leģendu J. Rudzāts sacerēja pats, lai leģitimētu organizācijas izveidi un atstātu lielāku iespaidu uz klātesošajiem. Visdrīzāk tas nebija nepieciešams, jo daudzus jau tāpat neapmierināja padomju okupācijas režīms.

1945. gada jūnija sākumā pēc J. Rudzāta iniciatīvas nodibināja nacionālo partizānu vienību, ko nosauca par 5. Latgales Tēvzemes sargu (partizānu) pulku.<sup>33</sup> Par tā komandieri kļuva pats J. Rudzāts (Rūsiņš), par pulka štāba priekšnieku – bijušais Latvijas armijas un Latviešu leģiona rakstvedis Jānis Zelčāns (Imants) un par adjutantu – Jānis Klimkāns (Kāls).<sup>34</sup> Šī trijotne aktīvi sāka partizānu militāro vienību organizēšanu pēc teritoriālā principa. Uz Daugavpils apriņķa Rudzātu, Vārkavas, Nīcgales, Kalupes, Aizkalnes un Preiļu pagastu un Rēzeknes apriņķa Silajāņu pagastu tika izsūtīts cirkulārs ar aicinājumu mežos slēpjošajiem vīriem apvienoties un katrā pagastā izveidot partizānu rotas. Rezultātā no vairākuma pagastu, izņemot vienu, pienāca atbildes, ka viņiem jau ir partizānu grupas un ka viņi apņemas izveidot cirkulārā prasīto. Atšķirīgu atbildi partizānu vienību organizatori saņēma no Vārkavas pagasta, proti, ka viņiem pašiem ir sava organizācija, ko vada priesteris A. Juhņevičs. Tās pārstāvis Antons Gavars (Zvaigzne) priesteris uzdevumā vēlējās iepazīties ar jaundibināto organizāciju,<sup>35</sup> taču, ievērojot konspirāciju, organizatori neatklāja savu personību. Jāpiezīmē, ka līdz šim nav izdevies atrast dokumentārus pierādījumus, kas apliecinātu, ka A. Juhņevičs būtu izveidojis pretošanās organizāciju. Aplams ir arī vēstures literatūrā paustais viedoklis, ka priesteris apvienojis izkaisītās partizānu grupas

<sup>32</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_40395 (Bronislava Vaivoda krimināllieta), 71. l.p.; F1986\_1\_28785/1, 168. l.p. o. p.

<sup>33</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 190. l.p.

<sup>34</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_40395, 72. l.p.

<sup>35</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 164. l.p. o. p.

vienotā organizācijā.<sup>36</sup> Viņš bija tikai viens no daudziem pretošanās dalībniekiem, kuri slēpās no padomju okupācijas režīma un gaidīja politiskās pārmaiņas.

Toties, kā vēlāk, atrodoties apcietinājumā, liecināja Jānis Zelčāns, tad garīdznieka izrādītā interese par partizānu vienību pamudināja J. Rudzātu ierosināt statūtu izstrādāšanu pretošanās organizācijai. Jūnijā partizānu organizatori J. Rudzāts, J. Zelčāns un J. Klimkāns izstrādāja statūtu projektu pretestības organizācijai ar nosaukumu "Latvijas Tēvzemes sargu (partizānu) apvienība", kura eksemplārus jūlija sākumā izsūtīja partizānu militāro vienību komandieriem un arī A. Juhņevičam.<sup>37</sup>

Līdztekus aktīvi turpinājās organizatoriskais darbs pie partizānu militāro vienību izveides ne tikai Daugavpils, bet arī apkārtējos apriņķos. Pāri Daugavai blakus esošajā Ilūkstes apriņķī 1945. gada 21. jūnijā oficiāli tika nodibināts Ilūkstes Tēvzemes sargu (partizānu) pulks bijušā Latvijas armijas 1. jātnieku pulka virsnieka vietnieka Staņislava Urbāna (Melnā bārda, Kalpaks) vadībā.<sup>38</sup> Jūlija vidū sāka organizēt Rēzeknes Tēvzemes sargu (partizānu) pulku ar bijušo Latviešu leģiona kaprāli Staņislavu Strodu (Tālivaldis) priekšgalā.<sup>39</sup>

Partizānu pulku skaitam pieaugot, tos bija nepieciešams pakļaut vienotai militārai vadībai, tāpēc 1945. gada 15. jūlijā izveidoja 2. Tēvzemes sargu (partizānu) divīziju. Par tās komandieri kļuva bijušais Latvijas armijas virsleitnants Kārlis Blīmhens-Blūms (Burtnieks, Misters),<sup>40</sup> jo viņš bija vienīgais no šā reģiona partizāniem ar virsnieka pakāpi un militāro izglītību.

Partizānu organizatorisko struktūru izveidošanas sākotnējā darbā A. Juhņevičs neiesaistījās, lai gan tuvākie līdzgaitnieki viņu informēja par notiekošajiem procesiem. Domājams, ka viņš, būdams garīdznieks, sev neredzēja piemērotu vietu partizānu organizēšanas darbā, jo šajā periodā akcents tika likts uz personām ar militāru pieredzi. To apstiprina arī vēlākās A. Juhņeviča liecības čekā, kur viņš uzsvēra, ka par militāriem jautājumiem viņš neesot interesējies.<sup>41</sup> Taču viņš bija viens no redzamākajiem pārstāvjiem, kurš bija pārgājis nelegālā stāvoklī un uzturēja kontaktus ar bruņotās pretošanās kustības pārstāvjiem. Acīmredzot šis faktors tomēr ietekmēja partizānu vadītāju lēmumu nodibināt ciešākus kontaktus ar priesteri un iesaistīt viņu partizānu organizatoriskajā darbā, piemeklējot viņa statusam atbilstošu augsti stāvošu amatu, kas šķietami nebūtu saistīts ar militārajām lietām.

Augusta sākumā J. Zelčāns uzdeva A. Gavaram, kurš bija kļuvis par Daugavpils Tēvzemes sargu (partizānu) pulka komandieri, noorganizēt tikšanos

<sup>36</sup> Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš*, 186. lpp.

<sup>37</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 169. lp.

<sup>38</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_42998 (Staņislava Tamaņa krimināllieta) /2, 283. lp.

<sup>39</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28612 (Staņislava Stroda krimināllieta) /3, 104. lp.

<sup>40</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/3, 96. lp.; F1986\_1\_28785/1, 172. lp. o. p.

<sup>41</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 31. lp. o. p.

ar A. Juhņeviču. Priesteris aicinājumam piekrita un 24. augustā Vārkavas pagasta Beņa meža siena šķūnī satikās ar partizānu vadību – J. Zelčānu, K. Blīmhenu-Blūmu, A. Gavaru un J. Klimkānu. Apspriedes laikā J. Zelčāns iepazīstināja A. Juhņeviču ar paveikto partizānu organizēšanā. Jāpiezīmē, ka A. Juhņevičs zināja, ka J. Zelčāns bija pametis darbu Līvānu izpildkomitejā un pievienojies partizāniem, taču viņam nebija informācijas (tas izriet no viņa vēlākajām liecībām čekā), kādas personas organizē un vada bruņotās pretošanās kustības dalībniekus. Apspriedes laikā A. Juhņevičs piekrita partizānu vadības izteiktajam priekšlikumam pievienoties viņiem.<sup>42</sup>

Sapulcē klātesošie partizānu līderi, ieskaitot A. Juhņeviču, nolēma oficiāli nodibināt pretestības organizāciju “Latvijas Tēvzemes sargu (partizānu) apvienība”, kuras militārās vienības jau darbojās un statūtu projekts bija izstrādāts. Šo sapulci var uzskatīt par pirmo LTS(p)A Prezidija sanākšanu, lai gan tas partizānu dokumentos figurēja jau jūlijā. Prezidijs bija vadošā organizācijas institūcija. Sapulcē tika ievēlēts un apstiprināts arī tā sastāvs: priekšsēdētājs A. Juhņevičs, vicepriekšsēdētājs K. Blīmhens-Blūms, ģenerālsekretārs J. Zelčāns, kasieris A. Gavars un biedruzinis J. Rudzāts. Pēdējais sapulcē nepiedalījās, bet bija iekļauts pēc J. Zelčāna un K. Blīmehena-Blūma iniciatīvas, kuri A. Juhņevičam viņu stādīja priekšā kā aktīvu partizānu organizatoru.<sup>43</sup> Organizācijas statūtos Prezidija sastāvs tika noteikts plašāks, turklāt laika gaitā tas mainījās.

No šī brīža A. Juhņevičs kļuva par vadītāju pretošanās organizācijai, ko tolaik pamatā veidoja militāras – partizānu vienības. Saskaņā ar statūtiem un to izveidotāju ieceri LTS(p)A plānoja darboties ne tikai okupācijas apstākļos, bet arī pēc Latvijas valsts neatkarības atgūšanas. Konspirācijas nolūkos priesteris pieņēma segvārdu Vientulis, bet vēlāk to nomainīja uz A. Monakus.<sup>44</sup>

LTS(p)A Prezidijā A. Juhņevičs darbojās nepilnus divus mēnešus. Šajā laikā viņš piedalījās četrās<sup>45</sup> oficiālajās sēdēs un vairākkārt tikās ar pārējiem Prezidija locekļiem, lai pieņemtu apvienībai būtiskus lēmumus. Turpmākajā izklāstā aplūkosim nozīmīgāko, ko A. Juhņevičs paveica, atrazdamies LTS(p)A Prezidija priekšsēdētāja amatā.

Viens no pirmajiem uzdevumiem, ko Prezidijs A. Juhņeviča vadībā paveica, bija uzsaukuma “Latvieši” izdošana, kas aicināja iedzīvotājus pievienoties LTS(p)A, kā arī rīkojuma dokumentu sastādīšana un izplatīšana. Tās bija Prezidija pavēles nr. 1 un nr. 2, kas bija saistošas visiem LTS(p)A vienību komandieriem un kurās bija uzdots sākt aktīvu darbību pret nodevējiem, čekistiem un miličiem; iesniegt

<sup>42</sup> Turpat, 27., 28. lp.

<sup>43</sup> Turpat, 28. lp. o. p.

<sup>44</sup> Turpat, 84. lp. o. p.

<sup>45</sup> 1945. gada 24., 29. augustā un 20., 27. septembrī. Sk. LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/3, 18. lp.–33. lp. o. p.

personālsastāva sarakstus; apgādāt sevi ar ieročiem un taupīt munīciju.<sup>46</sup> Faktiski A. Juhņevičs kā Prezidija priekšsēdētājs bija sācis vadīt un dot rīkojumus partizāniem nu jau plašākā mērogā.

Nozīmīgākais darbs, ko nekavējoties uzsāka un paveica A. Juhņevičs pēc pievienošanās apvienībai, bija LTS(p)A dibināšanas dokumentu – statūtu projekta pārstrāde, kurus jau jūlijā bija uzrakstījis J. Zelčāns.<sup>47</sup> Ar veiktajām statūtu teksta izmaiņām Prezidija dalībniekus priesteris iepazīstināja sēdē 20. septembrī, kas norisinājās Līvānu pagasta Krievu purvā. Par priestera veiktajiem labojumiem izvērtās debātes. Iebildumi radās K. Blīmhenam-Blūmam un J. Rudzātam, jo viņi piedāvātajos grozījumos saskatīja, ka apvienība sāk līdzināties garīdznieku politiskai partijai, kas darbojās Latvijā starpkaru periodā (visticamāk, ar to bija domāta Kristīgo zemnieku un katoļu partija). Tekstā figurēja tādi vārdi kā “Visuvarēnais Dievs”, “kristīcīgā sirdsapziņa” utt., bet cīņā pret padomju okupācijas režīmu apvienība cerēja uz “Dieva un ārvalstu palīdzību”. Katra LTS(p)A dalībnieka darbībai turpmāk vajadzēja balstīties kristieša morālē un par savu rīcību atbildēt Dieva priekšā. LTS(p)A mērķis bija “ar ieročiem rokās un visiem citiem Dieva, likuma un kristīcīgā morālē atļautiem veidiem un līdzekļiem cīnīties pret komunismu – boļševismu”. Pēc valsts neatkarības atgūšanas bija paredzēts “rūpēties, ka Latvijas valsts valdība vienmēr būtu atbildīga Dieva, tautas un kristīcīgās sirdsapziņas priekšā,” bet valsts, pašvaldības un citas amatpersonas būtu “kristīcīgi nacionālas un antikomunistiskas”.<sup>48</sup> Tomēr visvairāk iebildumu radās pret paragrāfu, kurā bija norādīts, ka Prezidija sapulces un lēmumi ir juridiski spēkā tikai tādā gadījumā, kad tajās piedalās priekšsēdētājs. Tādējādi ar šo punktu A. Juhņevičs bija panācis pilnīgu kontroli pār Prezidija darbību.<sup>49</sup> Tas bija visnotaļ tuvredzīgi, jo tā varēja darboties miera apstākļos, kad bija iespējams regulāri nodrošināt priekšsēdētāja klātbūtni visās sapulcēs, taču pagrīdē darboties bija pavisam citādi. Acīmredzot garīdznieks neaizdomājās par to, kas notiks gadījumā, ja priekšsēdētājs ilgstoši nevarēs ierasties uz sēdēm vai arī okupācijas varas iestādes viņu neitralizēs, tādējādi būtu paralizēts Prezidija darbs. Tomēr, neraugoties uz iebildumiem, debašu rezultātā A. Juhņevičam, atsaucoties uz savu juridisko kompetenci un to, ka statūti ir juridiski atbilstoši noformēti, izdevās panākt, lai statūtus viņa izstrādātajā redakcijā apstiprinātu.<sup>50</sup>

Tomēr, kā izrādījās, priesterim pilnībā nebija izdevies pārliecināt J. Rudzātu un K. Blīmhenu-Blūmu par statūtu labojumu pareizību, jo tikai divas nedēļas vēlāk pēc to apstiprināšanas – 5. oktobrī tika sasaukta LTS(p)A izveidotāju un militāro vienību komandieru sanāksme, kuras ietvaros bez citu organizatorisku

<sup>46</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 30. lp. o. p.\_32. lp.

<sup>47</sup> Turpat, 29. lp., 35. lp.

<sup>48</sup> Turpat, 170. lp.; F1986\_1\_28785/3, 8.–10. lp.

<sup>49</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 142., 170. lp.

<sup>50</sup> Turpat.

jautājumu apspriešanas veica arī statūtu atkārtotu caurskatīšanu un rediģēšanu. Tā kā organizācijai bija plānots darboties visā Latvijas teritorijā un lai statūti būtu pieņemami visos novados, tad nolēma svītrot vārdu "kristicīgs" tā dažādos locījumos. Tāpat vienojās, ka līdz Latvijas neatkarības atgūšanai Prezidija sēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās vismaz trīs locekļi, ieskaitot priekšsēdētāju vai vicepriekšsēdētāju un ģenerālsekretāru. Tas ļāva turpmāk sēdes noturēt arī bez A. Juhņeviča līdzdalības. Šis statūtu izmaiņas un sanāksmes protokolu, kas saglabājies līdz mūsdienām, ar pieņemtajiem segvārdiem parakstīja 14 partizāni, katram pārstāvēd savu novadu.<sup>51</sup> A. Juhņeviča vārds vai pieņemtie segvārdi sarakstā nefigurē. Viņš sanāksmē nepiedalījās, lai gan iepriekš zināja par tās sasaukšanu. Priesteris uzskatīja, ka pulcēsies tikai partizānu militāro vienību komandieri un apspriedīs militārus jautājumus. Sapulces protokolu viņš varēja parakstīt pāris dienu vēlāk, kad iepazinās ar sēdē nolemtu,<sup>52</sup> taču tas nav darīts, lai gan parakstu vietā pie 1. kārtas numura atstāta brīva vieta (visticamāk, tā bija paredzēta viņam). Acīmredzot veiktie statūtu grozījumi bez viņa klātbūtnes priesterim bija nepieņemami un tas viņu aizskāra tik ļoti, ka iespaidoja priestera turpmāko darbību LTS(p)A. Turklāt A. Juhņeviču neapmierināja ne tikai statūtu rediģēšana bez viņa klātbūtnes, bet arī viņam nozīmētie jaunie uzdevumi. Līdztekus Prezidija priekšsēdētāja pienākumiem viņam turpmāk vajadzēja nodarboties ar Rēzeknes Tēvzemes sargu (partizānu) pulka organizēšanu un caur garīdzniecību nodibināt sakarus ar ārzemēm. Ne vienu no tiem viņš negrasījās izpildīt, jo uzskatīja, ka nav spējīgs to izdarīt. Viņaprāt, sapulces dalībnieki viņam kā garīdzniekam nevarēja uzdot organizēt militāru vienību, un, kā vēlāk izrādījās, tas kļuva par konflikta iemeslu starp A. Juhņeviču un K. Blīmhenu-Blūmu.<sup>53</sup>

1945. gada 27. septembrī Vārkavas pagastā norisinājās kārtējā Prezidija sēde. Vēlāk izrādījās, ka tā bija pēdējā oficiālā sēde, kurā piedalījās priesteris. J. Rudzāts sēdes dalībniekus informēja, ka no Rīgas prom dodas Sarkanās armijas daļas, jo Latvijā ir ieradies angļu karaspēks. Pēc divām trim nedēļām tas būšot jau Daugavpilī. Acīmredzot baumas, kas izplatījās starp iedzīvotājiem, J. Rudzāts uzdeva par patiesību. Klātesošie Prezidija locekļi nolēma, ka nepieciešams izraudzīt personas pagaidu valdībā, apriņķu un policijas iecirkņu priekšnieku amatos, policijas kārtībniekus un pagastu vecākos.<sup>54</sup> Priesteris ierosināja, ka attiecīgos kandidātus vislabāk būtu atlasīt ar garīdznieku (katoļu, luterāņu) palīdzību, jo viņi vislabāk pazīst cilvēkus. J. Zelčāns sagatavoja un A. Juhņevičs parakstīja lapiņas ar šādu aicinājumu garīdzniekiem.<sup>55</sup> Vai kāds no uzaicinājumiem sasniedza mērķauditoriju, nav zināms.

<sup>51</sup> Turpat, 142. lp.; F1986\_1\_28785/3, 26.–29. lp.

<sup>52</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 31., 37., 42. lp.

<sup>53</sup> Turpat, 42. lp. o. p.

<sup>54</sup> Turpat, 36. lp.; F1986\_1\_28785/3, 33. lp. o. p.

<sup>55</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 36. lp.; F1986\_1\_28785/3, 174. lp.

Viens no pēdējiem A. Juhņeviča paveiktajiem darbiem Prezidija priekšsēdētāja amatā bija deklarācijas sastādīšana un LTS(P)A sūtņu nozīmēšana uz Kurzemi. Jau septembra sākumā vienā no neoficiālajām LTS(p)A vadības apspriedēm J. Zelčāns ierosināja sastādīt deklarāciju, to pārtulkot un nosūtīt uz Lielbritāniju. A. Juhņevičs apņēmās to izstrādāt, un oktobra vidū viņš ar tās saturu iepazīstināja J. Zelčānu un K. Blīmhenu-Blūmu.<sup>56</sup> Diemžēl izplatīt to tā arī neizdevās. Par LTS(p)A sūtņi uz Kurzemi partizānu divīzijas organizēšanai izvēlējās un nosūtīja A. Juhņeviča tuvāko līdzgaitnieku Jāni Vilcānu.<sup>57</sup>

Drīz vien pēc tam, LTS(p)A vadību neinformējot, A. Juhņevičs nolēma izbeigt darbību organizācijā. 1945. gada 11. novembrī kārtējā Prezidija sēdē tika konstatēts, ka aicinājumu piedalīties sapulcē priesterim izsūtītais ziņnesis nav varējis nodot, jo garīdznieks nav nekur atrodams un atrašanās vietu Prezidijam nav paziņojis. LTS(p)A vadība pieņēma, ka priesteris ir noslēpies un no turpmākās darbības izvairās, kas atbilda patiesībai.<sup>58</sup>

### Norobežošanās no LTS(p)A un legalizācija

Līdz šim vēstures literatūrā minētas divas versijas, kādēļ A. Juhņevičs pārtrauca darbību LTS(p)A un nolēma legalizēties. Pirmā, ka viņam zuda cerība par jauna kara sākumu.<sup>59</sup> Neticot vairs Sabiedroto karaspēka atnākšanai Latvijā, viņam vienlaikus zuda cerības, ka pašu spēkiem vien izdosies atgūt Latvijas neatkarību. Vēlāk, jau atrodoties apcietinājumā, A. Juhņevičs liecināja, ka, darbojoties LTS(p)A, pārliecinājies, ka neko reālu šī organizācija nespēj sasniegt.<sup>60</sup> Otrā versija ir tāda, ka to noteica vēlme palīdzēt mātei, kura 1945. gada februārī bija arestēta un atbrīvota tikai pēc tam, kad priesteris pieteicās drošības iestādēs.<sup>61</sup> Minēto versiju apstiprina Jadvīgas Juhņevičas lietā saglabāties atbrīvošanas lēmums, kurā norādīts, ka viņu nav vajadzības saukt pie kriminālatbildības, jo dēls ir legalizējies.<sup>62</sup>

Detalizēti izpētot A. Juhņeviča darbību, jāsecina, ka bez minētajiem apstākļiem bija vēl arī citi. Proti, pieņemot lēmumu legalizēties veicināja domstarpības starp Prezidija locekļiem. 1945. gada oktobra sākumā K. Blīmhens-Blūms pārmeta A. Juhņevičam, ka viņš par maz darbojas organizācijas labā, visu galvenokārt dara J. Zelčāns. Viņš no garīdznieka esot gaidījis vairāk. A. Juhņevičs atbildēja, ka viņš kā garīdznieks militārās vienības nevadīs (iespējams, ar to bija domāts Rēzeknes

<sup>56</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 54. lp.

<sup>57</sup> Turpat, 75. lp. o. p.

<sup>58</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/3, 34. lp.

<sup>59</sup> Trūps-Trops, H. *Latvijas Romas katoļu baznīca komunisma gados*, 46. lpp.

<sup>60</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 74. lp.

<sup>61</sup> Dreimane, I. *Latvijas kristīgo konfesiju garīdznieki nacionālās pretošanās kustībā*, 226. lpp.

<sup>62</sup> LNA\_LVA, F1986\_2\_2859, 52. lp.

pulks), un, ja partizānu 2. divīzijā, kuru vada K. Blīmhens-Blūms, slikti norit darbs, tad vainīgs ir tās komandieris.<sup>63</sup> Vēlāk par šo strīdu, atrodoties apcietinājumā, A. Juhņevičs liecināja: “Ar savu uzvedību un attieksmi pret mani [viņi] aizskāra manu pašcieņu, un es uzskatīju, ka salabt ar viņiem man neizdosies.”<sup>64</sup> Turklāt priesterim nepieņemamas bija atsevišķu partizānu īstenotās cīņas metodes, kā okupācijas režīma piekritēju aplaupīšana.<sup>65</sup> Visiem šiem apstākļiem summējoties, A. Juhņevičs 1945. gada oktobra vidū, precīzi minot pat datumu – 12. oktobris, nolēma izstāties no apvienības un pārtraukt darbību partizānu kustībā.<sup>66</sup>

Izbeidzot darbību LTS(p)A, 1945. gada novembrī A. Juhņevičs ar tuvākā līdzgaitnieka P. Purviņa palīdzību sāka saraksti ar valsts drošības iestādēm. P. Purviņš bija legalizējies jau 18. oktobrī un NKVD savervēts ar segvārdu Šoperis, taču, neskatoties uz to, palika uzticīgs A. Juhņevičam un nenodeva viņu, lai gan viens no viņa uzdevumiem bija noskaidrot priesteri atrašanās vietu. Ar P. Purviņa starpniecību A. Juhņevičs čekai nosūtīja četras vēstules.<sup>67</sup> Nav zināms vēstulju saturs, bet domājams, ka tajās priesteris apsprieda legalizācijas nosacījumus. Baznīcas vēsturnieks Henriks Trūps-Trops, atsaucoties uz P. Onckuļa stāstījumu, min, ka 1945. gada rudenī uz šosejas starp Līvāniem un Liksnu esot norisinājušies LPSR iekšlietu tautas komisāra ģenerālmajora Augusta Eglīša un Antona Juhņeviča tikšanās, kuras laikā ir parakstīta vienošanās. A. Eglītis apņēmies garantēt brīvību A. Juhņevičam un viņa padotajiem, bet A. Juhņevičs apsolījies legalizēties, kā arī izvest no meža savus partizānus.<sup>68</sup> Diemžēl šī fakta apstiprinājumu citos avotos nav izdevies gūt. Taču sarakstes rezultātā 1946. gada 8. janvārī A. Juhņevičs legalizējās,<sup>69</sup> bet okupācijas režīms solījumus nepildīja un priesteri trīs mēnešus vēlāk – 24. aprīlī arestēja.<sup>70</sup> 14. novembrī A. Juhņevičam piesprieda nāves sodu, ko izpildīja 1947. gada 4. februārī.<sup>71</sup>

## Secinājumi

Priesteri Antona Juhņeviča pretdarbībā padomju okupācijas režīmam ir izšķirami vairāki posmi. Katrā no tiem dominē atšķirīgas pretošanās formas un ieņemamā loma. Sākotnēji A. Juhņevičs ar nevardarbīgām metodēm cīnījās par reliģisko brīvību, par savu – garīdznieka statusu un ietekmes nezaudēšanu

<sup>63</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 48. lp.

<sup>64</sup> Turpat, 74. lp.

<sup>65</sup> Turpat.

<sup>66</sup> Turpat.

<sup>67</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_10768 (Pētera Purviņa krimināllieta), 15.–17. lp.

<sup>68</sup> Trūps-Trops, H. *Latvijas Romas katoļu baznīca komunisma gados*, 46. lpp.

<sup>69</sup> LNA\_LVA, F1825\_2\_1.

<sup>70</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/1, 4. lp.

<sup>71</sup> LNA\_LVA, F1986\_1\_28785/3, 230. lp.

vietējā sabiedrībā, kā arī centās pasargāt vīriešus no iesaukšanas okupācijas varas karaspēkā, lai tie neatdotu dzīvību frontē par svešas varas mērķiem. Šajā laikā garīdznieks kļuva par redzamāko vietēja mēroga pretošanās kustības idejisko līderi, ap kuru sāka pulcēties cilvēki, kas bija neapmierināti ar padomju okupācijas varu.

Otrs posms sākās ar bruņotu sadursmi pie Vanagu baznīcas starp A. Juhņeviča vadītajiem partizāniem un okupācijas varas drošības spēkiem, kā rezultātā priesteris pārgāja nelegālā stāvoklī un pievienojās bruņotās pretošanās dalībniekiem. Bija radīti priekšnoteikumi, lai viņš varētu kļūt par pretošanās organizācijas izveidotāju un vadītāju, taču viņam nebija šādu nolūku un viņš ieņēma nogaidošu pozīciju. Šāda situācija saglabājās vairākus mēnešus, līdz viņam piedāvāja kļūt par LTS(p)A Prezidija priekšsēdētāju, kur viņš pamatā nodarbojās ar partizānu dokumentu izstrādi. Diemžēl tik prominentas vietēja mēroga personas iesaistīšanās LTS(p)A nedeva cerētos rezultātus. Atsevišķi tās vadītāji piedzīvoja pat vilšanos, kas kopumā radīja nevajadzīgu spriedzi starp organizācijas līderiem un iespaidoja tās dzīvotspēju. Lielā mērā to noteica ne tikai A. Juhņeviča, bet arī pārējo LTS(p)A vadītāju vājās zināšanas un prasmes, kā darboties nelegālos apstākļos.

Kopumā ir jāvērtē, ka Antona Juhņeviča uznāciens uz pretošanās kustības skatuves bija spilgts un daudzsološs. Taču viņš ne morāli, ne fiziski – gluži tāpat kā daudzi citi partizāni – nebija gatavs ilgstoši darboties bruņotajā pretošanās kustībā, tāpēc likumsakarīgs bija viņa lēmums pārtraukt darbību partizānu organizācijā un izmantot padomju okupācijas režīma sniegto iespēju legalizēties. Taču, neskatoties uz minēto, A. Juhņevičs pretošanās kustības vēsturē ir kļuvis par vienu no redzamākajiem tās pārstāvjiem, lielā mērā pateicoties tam, ka, būdams garīdznieks, bija kļuvis par nacionālo partizānu organizācijas vadītāju.

## *JĀNIS VIĻUMS*

### **ACTIVITIES OF CATHOLIC PRIEST ANTONS JUHŅEVIČS AND HIS ROLE IN THE RESISTANCE MOVEMENT IN LATVIA OCCUPIED BY THE USSR, 1944–1945**

In 1944, as part of the territory of Latvia came under repeated Soviet occupation, the resistance movement of local residents began. Representatives of different social groups got involved. In the eastern part of Latvia – Latgale region, an armed resistance organisation the Latvian Defenders of the Homeland (Partisan) Union (LTS(p)A) was established in summer of 1945, with the catholic priest

Antons Juhņevičs becoming its leader. Clergymen of various denominations got involved in the resistance movement against the Soviet occupation regime, however, he was the only one to hold such a high position in any of the national partisan organisations. It was a unique case in the history of armed resistance movements not only in Latvia, but in the Baltic region as well.

The paper analyses the activities and importance of Juhņevičs in the resistance movement against the Soviet occupation regime.

Chronologically, the anti-Soviet regime activities of priest Juhņevičs can be divided into several phases. Varying forms of resistance and roles assumed dominated in each of the phases. Initially, Juhņevičs used non-violent methods to fight for religious freedom, for his status of a clergyman and for the retaining his role among the local population. Vanagi School became the theatre of action, as religious symbols: icons and crosses were placed in the premises of the school at the beginning of the school year. Meanwhile, the portrait of Stalin placed on the facade of the school prior to the anniversary of the Great October Socialist Revolution (which served to promote communist ideology), disappeared on the night from 6 to 7 November. Instead of that, at the end of the month, a five to six metre-high wooden cross was installed and consecrated near the school.

Being a priest, Juhņevičs had an opportunity to voice his views publicly through sermons to a wider section of the local community. In his sermons, he not only addressed religious issues, but also criticised the Soviet regime and its policies, thus developing the attitude of the local population towards this regime and its representatives. He urged male members of the congregation to avoid service in the Red Army and to go underground, whereby they would not sacrifice their lives on the front lines for the purposes of a foreign – Soviet occupying power. He believed that the people of Latvia had already suffered enough during the war. At the same time, he provided asylum to those who had already evaded mobilisation, or who had deserted the Red Army. At this time, the priest became the most outstanding ideological leader of the resistance movement on a local scale. People, who were disappointed with the occupying Soviet power, started to gather around him.

The second phase started with an armed clash between partisans led by Juhņevičs and security forces of the occupying power near Vanagi Church on 27 January 1945. This was the only known military operation where Juhņevičs actively participated. After this incident, the priest went underground and joined the participants of the armed resistance. The pre-conditions for him to become the founder and leader of the resistance organisation were created, but he did not have such objectives. He assumed the “wait-and-see” position. This situation lingered for several months until he was offered to become the President of LTS(p)A. Juhņevičs was involved in this national partisans’ organisation for almost two months. He presided at four official sessions of the council, met other

partisan leaders for several times to make decisions that were important for the organisation, and was involved in the development of partisan documentation. The most important work implemented by Juhņeviĉs was the revision of the LTS(p)A draft statutes.

Unfortunately, the involvement of such a prominent local figure in the activities of LTS(p)A failed to provide the expected results. This even caused feelings of frustration and disappointment in individual commanders, which sparked unnecessary tension among organisation leaders and affected the viability of the organisation itself. To a large extent, this was caused by the poor experience and skills in undercover work possessed by Juhņeviĉs, as well as other leaders of the LTS(p)A council.

In October 1945, Juhņeviĉs terminated his activities within LTS(p)A and decided to legalise his activities. He had several reasons to do this. First, he lost hope in the beginning of a new war, which could lead to the regaining of independence for Latvia.

Secondly, he wanted to help his mother, who was arrested by the People's Commissariat for Internal Affairs (NKVD). The mother of the priest was only released after her son turned himself in to security institutions.

Thirdly, Juhņeviĉs had disagreements with some members of the LTS(p)A council, who believed that he was not an active member of the partisan organisation.

Fourthly, methods of fighting used by some of the partisans, in the form of robberies of supporters of the occupation regime, were not acceptable for the priest. Due to the aforementioned reasons, Juhņeviĉs terminated his participation in the armed resistance movement and started negotiations with the NKVD on the possibility of legalisation, which was implemented on 8 January 1946. However, the NKVD failed to keep their promises; they arrested the priest as early as in April, he was tried and sentenced to death at the end of the year, and the sentence was served on 4 February 1947.

*Keywords:* resistance movement, Antons Juhņeviĉs, armed resistance, national partisans, Soviet occupation.

iesniegts 2021. gada 21. jūlijā